

Tuomas Ojanen

31.3.2022

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

HE 231/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi

1. Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi sosiaalihuoltolakia, ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annettua lakia, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettua lakia sekä yksityisistä sosiaalipalveluista annettua lakia.
2. Esityksen päätavoitteena on edistää iäkkäiden henkilöiden edellytyksiä elää kodissaan turvallisesti sekä saada tarpeitaan vastaavat kotiin annettavat palvelut oikea-aikaisina, riittävinä ja laadukkaina. Tähän liittyvänä tavoitteena on parantaa kotihoidon henkilöstön riittävyyttä sekä toiminnan toteuttamista ja johtamista niin, että alalle saadaan uusia työntekijöitä ja nykyiset työntekijät haluavat jatkaa työskentelyä alan tehtävissä. Viitataan esityksen muista tavoitteista esityksestä ilmenevään toistamatta sitä tässä.
3. Esityksen säätämisyjärjestysjaksossa 12 on tehty selkoa ehdotetun sääntelyn perustuslakikytkennöistä perustuslakivaliokunnan lausuntokäytäntöä huomioiden sekä yleisesti (12.1) että perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännöksen (12.2), 19 §:ssä turvattujen sosiaalisten oikeuksien (12.3) ja 10 §:ssä säädetyn yksityiselämän suojan (12.4) kannalta. Säätämisyjärjestysperusteluissa kiinnitetään huomiota myös hyvinvointialueiden itsehallintoon ja valtion velvollisuuteen turvata perusoikeuksien toteutuminen (12.5) sekä hallintotehtävän antamisesta muulle kuin viranomaiselle säätävään perustuslain 124 §:ään (12.6).
4. Lisäksi sosiaalihuoltoon liittyvästä perustuslakisääntelystä on tehty selkoa muuallakin esityksessä (ks. erit. jakso 2.1.1). Perustuslaillisen arvioinnin kannalta ovat merkitystä myös esityksen vaikutusarviointijaksoissa esitetyllä.
5. Esityksen säätämisyjärjestysjaksosta ilmenevän ohella on syytä painottaa seuraavia seikkoja esityksen valtiosääntöoikeudellisen arvioinnin kannalta:
 - (i) Ehdotetun sääntely on myös merkityksellistä useiden Suomea velvoittavien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kannalta. Erityisen merkityksellisiä ihmisoikeussopimuksia ovat taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976, TSS-sopimus), yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26 ja 27/2016) ja lapsen oikeuksien sopimus (SopS 60/1991) sekä uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (SopS 78-80/2002).

- (ii) Ehdotettu sääntely on merkityksellistä ihmisarvon ja ihmisen itsemääräämisoikeuden kannalta. Valtiosääntö turvaa perustuslain 1 §:n 2 momentin mukaan ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Yksilön oikeuksien ja vapauksien turvaamista koskevan maininnan piiriin kuuluu myös monien muiden oikeuksien käytön perustana oleva yksilön itsemääräämisoikeus eli vapaus määrätä itsestään ja toimistaan (HE 309/1993 vp, s. 42/I). Perustuslain 1 §:n 2 momentin säännös ilmaisee perustuslain keskeisen arvoperustan, ja se tulee ottaa huomioon perustuslain muita säännöksiä tulkittaessa (HE 1/1998 vp, s. 73/I). Itsemääräämisoikeuden on lisäksi katsottu kiinnittyvän myös perustuslain 7 §:n säännöksiin henkilökohtaisesta vapaudesta ja koskemattomuudesta sekä 10 §:n säännöksiin yksityiselämän suojasta (ks. esim. PeVL 15/2015 vp, s. 3).
- (iii) Ehdotettavassa sääntelyssä on suurelta osin kysymys perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen edistämisestä, vaikka siihen sisältyy kohdittain myös perus- ja ihmisoikeuksia rajoittavia säännösehdotuksia. Valtiosääntöoikeudellisen arvioinnin lähtökohdat ovat siten monelta osin perusteiltaan toisenlaiset kuin arvioitaessa perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamista tarkoittavia lakiehdotuksia.

Yleisarvio

6. Nähdäkseni voidaan pääosin yhtyä esityksen säätämisyjärjestysjaksossa 12 esitettyihin käsityksiin ehdotetun sääntelyn suhteesta perustuslakiin.
7. Sama voidaan todeta kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kannalta. Kriittisenä huomiona on tosin todettava, ettei säätämisyjärjestysjaksoon lainkaan sisälly tarkastelua ehdotetusta sääntelystä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten näkökulmasta. Kun otetaan huomioon yhtäältä ehdotetun sääntelyn merkittävyys useiden ihmisoikeussopimusten kannalta ja toisaalta se, että perustuslain 74 §:n mukaan perustuslakivaliokunnan tehtävänä on antaa lausuntonsa lakiehdotusten perustuslainmukaisuudesta sekä suhteesta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, perustuslakivaliokunnan lausunnossa olisi syytä huomauttaa tarpeesta tarkastella tämäläisissä esityksissä lakiehdotuksia paitsi perustuslain myös Suomen kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kannalta.
8. Esityksessä ehdotetun sääntelyn yksi ominaispiirre muodostuu ehdotetuista uusista palvelumuodoista sekä niiden pykäläkohtaisista määritelmistä, samoin kuin erilaisista palvelujen riittävyyden ja laadun turvaamista koskevista pykäläehdotuksista. Ehdotetulla sääntelyllä myös pyritäisiin tarkentamaan ja täsmentämään nykyisiä palveluja koskevaa sääntelyä muun muassa siten, että erilaisista palveluista säädettäisiin erikseen omissa pykälissään.
9. Lopputuloksena näistä ominaispiirteistä on, että ehdotettu sääntely on huomattavan käsitteellistä ja erilaisilla palvelumuotokategorioilla operoivaa. Samalla ehdotettu sääntely muodostuu varsinkin kokonaisuutena arvioiden verraten vaikeaselkoiseksi, eivätkä eri palvelumuotojen väliset erot ole välttämättä kovin helposti hahmotettavissa, varsinkin kun sääntely on verraten avointa ja

käsitteellistä. Säännökset jättävät avoimuudessaan ja tulkinnanvaraisuudessaan paljon harkintavaltaa niiden soveltajille yksittäistapauksissa.

10. Nämä sääntelyn ominaispiirteet eivät ole ongelmattomia perustuslain kannalta ensinnäkään siitä syystä, että perustuslakivaliokunta on edellyttänyt juuri sosiaali- ja terveydenhuollon sääntelyltä, että sääntelyn kohderyhmän tulee kyetä ilman vaikeuksia soveltamaan säännöksiä (ks. esim. PeVL 60/2014 vp, s. 3/I). Valiokunta on korostanut myös, että sääntelyn selkeyteen on syytä kiinnittää erityistä huomiota perusoikeuskytkentäisessä sääntelyssä, joka koskee luonnollisia henkilöitä heidän tavanomaiseen elämäänsä kuuluvissa toiminnoissa (ks. esim. PeVL 51/2016 vp, s. 5, PeVL 45/2016 vp, s. 3). Vaikeaselkoisuudella on nyt käsillä olevassa sääntely-yhteydessä myös sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden oikeusturvaa heikentävää merkitystä (ks. PeVL 4/2021 vp, kappale 13).
11. Edelleen edellä kuvatut sääntelyn ominaispiirteet ovat merkityksellisiä perustuslain 19 §:n kannalta, koska ne saattavat hankaloittaa yksilöllistä palvelutarpeen arviointia ja selvittämistä sekä tällä tavoin heikentää henkilöiden etujen ja oikeuksien toteutumista. Riskinä saattaa myös olla, että yksilöllisen palvelutarpeen arviointia alkavat suunnata ja määrittää henkilöiden etujen ja oikeuksien sijasta esimerkiksi palvelujen kustannuksiin liittyvät näkökohdat.
12. Perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Perustuslain säännöksen mukainen julkisen vallan jokaiselle riittäviin sosiaali- ja terveystaloudellisiin palveluihin kohdistuva turvaamisvelvollisuus määrittyy siten sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään (PeVL 15/2018 vp, s. 29). Perustuslain 19 §:n 3 momentin viittaus jokaiseen terveystaloudellisiin palveluihin oikeutettuna edellyttää valiokunnan mukaan viime kädessä yksilökohtaista arviointia palvelujen riittävydestä (ks. PeVL 30/2013 vp, s. 3/I).
13. Perustuslakivaliokunnan lausuntoon olisi syytä sisällyttää lainsoveltamista ohjaava lausuma siitä, että perustuslain 19 §:n 1 ja 3 momentissa turvatut oikeudet, jotka edellyttävät viime kädessä yksilökohtaista arviointia palvelujen riittävydestä, määrittävät ja suuntaavat suoraan perustuslain tasolta käsillä olevien lakien tulkintaa ja siten muun muassa henkilön palvelutarpeen arviointia.

Turva-auttamispalvelu ja kotihoidon toteuttaminen etäyhteyksin ja muilla teknologisilla ratkaisuilla

14. Perustuslakivaliokunnan kuulemispyynnössä on pyydetty valtiosääntöistä arviota erityisesti esitykseen sisältyvän turva-auttamispalvelua sekä kotihoidon toteuttamista etäyhteyksin ja muilla teknologisilla ratkaisuilla koskevan sääntelyn suhteesta perustuslakiin, erityisesti perustuslain 10 §:ssä turvattuun yksityiselämän suojaan.
15. 1. lakiehdotuksen 19 b §:ssä säädettäisiin turva-auttamispalvelusta. Pykälän 1 momentti sisältäisi turva-auttamispalvelun määritelmän. Turva-auttamispalvelun kokonaisuuteen kuuluisi turvalaitteisto, sen kautta tulevien hälytysten vastaanotto

ympäri vuorokautisesti avun tarpeen arviointi sekä huolehtiminen siitä, että asiakas saa tarvitsemansa avun vuorokaudenajasta riippumatta. 2 momentissa säädettäisiin turva-auttamispalvelun laadun kriteereistä, joista kolme ensimmäistä kohtaa koskevat turvalaitteistoja, kun taas 4 ja 5 kohdassa säädettäisiin turva-auttamispalvelua toteuttavien henkilöiden ammatillisesta pätevyydestä. Viitataan tarkemmin pykäläehdotuksesta säännöskohtaisissa perusteluissa ja säätämisyjärjestysperusteluissa jaksossa 12.4 esitettyyn.

16. Kotihoidon toteuttamisesta etäyhteyksin ja muilla teknologisilla ratkaisuilla säädettäisiin 1. lakiehdotuksen 46 b §:n 2 momentissa, jonka mukaan kotihoidon toteuttamisessa voitaisiin hyödyntää teknologisia ratkaisuja asiakkaan turvallisuuden, hyvinvoinnin ja kotona suoriutumisen tueksi tai työntekijän työn helpottamiseksi, jos se tapahtuu asiakkaan yksityisyyttä kunnioittaen. Viitataan tarkemmin pykäläehdotuksesta säännöskohtaisissa perusteluissa ja säätämisyjärjestysperusteluissa jaksossa 12.4 esitettyyn.

Turva-auttamispalvelun ja kotihoidon toteuttamisen perustuslaillisen arvioon lähtökohtia

17. Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.
18. Perustuslain 10 §:n esitöissä ei ole tarkasti määritelty yksityiselämän suojan alaa, koska esitöiden mukaan ”yksityiselämän piirin tarkka määrittäminen on vaikeaa”. Esitöiden mukaan lähtökohtana kuitenkin on, että ”yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä.” Esitöiden mukaan yksityiselämän piiriin kuuluu ”muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan” (HE 309/1993 vp, s. 52 ja 53, ks. myös PeVL 4/2021 vp, kappale 16).
19. Perustuslakivaliokunnan mukaan oikeus yksityisyyteen toteuttaa henkilön itsemääräämisoikeutta. Valiokunta on pitänyt henkilötietojen suojan kannalta keskeisenä tiedollista itsemääräämisoikeutta (ks. esim. PeVL 23/2020 vp, s. 9, PeVL 2/2018 vp, s. 8). Valiokunnan käytännössä itsemääräämisoikeuden on katsottu kiinnittyvän useisiin perusoikeuksiin, erityisesti perustuslain 7 §:n säännöksiin henkilökohtaisesta vapaudesta ja koskemattomuudesta sekä perustuslain 10 §:n säännöksiin yksityiselämän suojasta (ks. PeVL 4/2021 vp, kappale 17, PeVL 48/2014 vp, s. 2/II).
20. Lisäksi lailla voidaan perustuslain 10 §:n 3 momentin mukaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimista. Perustuslain 10 §:n 3 momentissa on kyse niin sanotusta kvalifioidusta lakivarauksesta, jonka tarkoituksena on määrittää tavallisen lain säätäjän rajoitusmahdollisuus mahdollisimman täsmällisesti ja tiukasti siten, ettei perustuslain tekstissä anneta avoimempaa valtuutta perusoikeuden rajoittamiseen kuin on välttämättä tarpeen (ks. PeVL 54/2014 vp, s. 2/II). Kotirauhan piiri kattaa lähtökohtaisesti kaikenlaiset pysyväisluonteiseen asumiseen käytetyt tilat (ks. esim. PeVL 49/2005 vp, s. 3/II, PeVL 40/2010 vp, s. 4/I ja PeVL 43/2010 vp, s. 2/I). Perustuslakivaliokunta on usein painottanut, että perustuslain 10 §:n 3 momentin sanamuoto on siinä mielessä ehdoton, että

kotirauhan piiriin ulottuva tarkastus on sidottu välttämättömyysvaatimukseen, ja perustuslakivaliokunnan lausuntokäytäntö on tämän mukaisesti vakiintunutta (ks. esim. PeVL 54/2014 vp, s. 3/I – II ja siinä viitatu lausunnot).

21. Turva-auttamispalvelu sekä kotihoidon toteuttaminen etäyhteyksin ja muilla teknologisilla ratkaisuilla voisi esityksen näistä palveluista antaman informaation perusteella merkitä joka tapauksessa rajoituksia perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvattuun yksityiselämän suojaan.
22. Turva-auttamispalvelun ja varsinkin kotihoidon tosiasiallinen toteuttaminen voisi kuitenkin käytännössä tarkoittaa myös erilaisia toimenpiteitä kotirauhaan piiriin kuuluvissa tiloissa ja siten merkitä puuttumista kotirauhan suojaan. Turva-auttamispalvelun sekä kotihoidon toteuttaminen voivat myös käytännössä sisältää perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttuvia toimenpiteitä samalla kun kysymys on puuttumisesta yksityiselämään. Lisäksi turva-auttamispalvelua ja kotihoidon toteuttamista koskevat säännösehdotukset ovat merkityksellisiä yksityiselämän suojaan läheisesti liittyvän henkilötietojen suojan kannalta siltä osin kuin niiden toteuttamisessa hyödynnettäisiin turva- ja seurantalaitteita.
23. Tässä yhteydessä on huomautettava siitä, että perustuslain 10 §:ssä turvatu yksityiselämän suojan ala on laaja ja osin limittäinen tai päällekkäinen varsinkin kotirauhan suojan ja henkilötietojen suojan mutta myös esimerkiksi henkilökohtaisen koskemattomuuden kanssa. Turva-auttamispalvelun sekä kotihoidon toteuttamisen tosiasialliset muodot voivat siten olla yksityiselämän suojan ohella samanaikaisesti merkityksellisiä kotirauhan ja henkilötietojen suojan sekä henkilökohtaisen koskemattomuuden kannalta.
24. Yksityiselämän suojaan rajoittavan sääntelyn tulee täyttää perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset (ks. esim. PeVL 4/2021 vp, kappale 6, PeVL 42/2016 vp, ks. myös PeVL 7/2000 vp, s. 2), joista tässä tulevat nähdäkseni tarkemmin arvioitaviksi vaatimukset rajoitusten hyväksyttävyydestä ja lakiin perustuvan sääntelyn täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta. Koska turva-auttamispalvelun sekä kotihoidon toteuttamisen tosiasialliset muodot voivat yksityiselämän suojan ohella puuttua myös kotirauhan piiriin, on syytä huomioida myös perustuslain 10 §:n 3 momentin mukaiset erityiset rajoitusedellytykset. Lisäksi säännösehdotuksia on arvioitava henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumisen, ml. tiedollisen itsemääräämisoikeuden toteutumisen, kannalta.

Arvio turva-auttamispalvelusta ja kotihoidon toteuttamisesta

25. Ehdotettu sääntely toteuttaisi esityksen mukaan perustuslain 19 §:n 1 momentissa säädettyä oikeutta välttämättömään huolenpitoon ja 19 §:n 3 momentissa säädettyä oikeutta riittäviin sosiaali- ja terveystalouteihin (ks. erit. s. 126).
26. Turva-auttamispalvelua ja kotihoidon toteuttamista koskeville säännösehdoituksille on näin ollen perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät ja painavat perusteet. Se, että ehdotetussa sääntelyssä olisi kysymys perustuslain 19 §:ssä 1 ja 3 momentissa turvattujen perusoikeuksien toteuttamisesta on myös merkityksellistä sen kannalta, että ehdotettua sääntelyä voidaan lähtökohtaisesti pitää perustuslain 10 §:n 3 momentin tarkoittamassa mielessä välttämättömänä perusoikeuksien turvaamiseksi.

27. Yksityiselämän suojaa rajoittavan lakitasoisen sääntelyn täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimusten näkökulmasta turva-auttamispalvelua ja kotihoidon toteuttamista koskevat pykäläehdotukset ovat väljän yleispiirteisiä. Sääntely jättää avoimeksi esimerkiksi turva-auttamispalvelussa käytettävän turvalaitteiston sekä kotihoidon toteuttamisessa hyödynnettävät teknologiset ratkaisut. Samoin sääntely jättää avoimeksi sen, mitä tietoja turva-auttamispalvelussa ja kotihoidon toteuttamisessa hyödynnettävät teknologiset ratkaisut antaisivat ihmisestä, mikä on erityisen huomionarvoista yksityiselämän suojaan läheisesti liittyvän henkilötietojen suojan kannalta.
28. Esityksen säännöskohtaiset perustelut sekä säätämisyjärjestysperustelut tekevät tarkemmin selkoa turva-auttamispalvelusta ja kotihoidon toteuttamisessa hyödynnettävistä teknologisista ratkaisuista sekä ylipäänsä siitä, mistä turva-auttamispalvelussa ja kotihoidon toteuttamisessa teknologisia ratkaisuja hyödyntäen olisi käytännössä kysymys. Säättämisyjärjestysjaksossa esimerkiksi todetaan, että ”yksityisyyden suojan kannalta huomionarvoisia ovat esimerkiksi asiakkaan kotiin asennettavat sensorit ja muut laitteet, joiden avulla hoitohenkilöstö voi etäyhteydellä seurata muun muassa asiakkaan elintoimintoja, aktiivisuutta, ravitsemustilaa ja unirytmää.” (s. 127). Esityksen mukaan ”seurantalaitteiden ensisijainen tarkoitus on varmistaa asiakkaan hyvää hoitoa ja viime kädessä turvata hänen perustuslaillista oikeuttaan välttämättömään huolenpitoon. Yksityisyyden suojan näkökulmasta laitteiston kautta tapahtuva seuranta on syytä rajata niin, ettei asiakkaan toimintoja voida seurata enempää kuin hänen hoidon ja huolenpidon tarpeensa välttämättä edellyttää.” (s. 127). Muualta esityksestä ilmenee, että turva- ja seurantalaitteista ”tyypillisimpiä vaihtoehtoja ovat turvaranneke ja -puhelin sekä erilaiset liiketunnistimiin perustuvat järjestelmät” (s. 96).
29. Teknologisten ratkaisujen hyödyntäminen turva-auttamispalvelussa ja kotihoidon toteuttamisessa ei ole tietenkään sinällään perustuslain vastaista. Sitä paitsi esimerkiksi vammaisyleissopimuksen 4 artiklan mukaiset yleiset velvoitteet muun muassa nimenomaisesti edellyttävät sopijavaltioita ”toteuttamaan tai edistämään vammaisille henkilöille soveltuvan uuden teknologian, mukaan lukien tieto- ja viestintäteknologia, liikkumisen apuvälineet, laitteet ja apuvälineteknologia, tutkimusta ja kehittämistä sekä edistämään niiden saatavuutta ja käyttöä, asettaen etusijalle kohtuuhintaisen teknologian”.
30. Silti turva-auttamispalvelua ja kotihoidon toteuttamista koskevat säännösehdotukset ovat liian avoimia voidakseen täyttää yksityiselämän ja kotirauhan suoja sekä henkilötietojen suoja rajoittavaan sääntelyyn kohdistuvat vaatimukset sääntelyn täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta. Sääntely ei myöskään kokonaisuutena arvioiden riittävästi toteuta tai turvaa henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumista, ml. henkilötietojen suojan kannalta keskeinen tiedollinen itsemääräämisoikeus. Turva-auttamispalvelua ja kotihoidon toteuttamista koskevaa sääntelykokonaisuutta on siksi perustuslain 10 §:ään liittyvistä syistä välttämättä kehitettävä sellaiseksi, että sääntelykokonaisuus toisi nyt ehdotettua selvemmin esiin seuraavia seikkoja, joita sinänsä osaksi tuodaan esiin myös arvioitavana olevan esityksen perusteluissa:
- (i) *Ihmisestä saatavat tiedot ja niiden käsittely.* Ehdotettu sääntely jättää avoimeksi sen, mitä tietoja ihmisestä voidaan saada ja edelleen käsitellä turva- ja seurantalaitteilla

sekä muulla turva-auttamispalvelussa ja kotihoidossa hyödynnettävällä teknologialla. Esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa todetaan, että turva- ja seurantalaitteilla voitaisiin seurata ”muun muassa asiakkaan elintoimintoja, aktiivisuutta, ravitsemustilaa ja unirytmii” (s. 127). Kysymys olisi näin ollen terveystiedoista ja ylipäättään sellaisista arkaluontoisista henkilötiedoista, joiden käsittelylle asetetaan erityisiä hyväksyttävyyden ja välttämättömyyden vaatimuksia, ja joita on suojattava erilaisilta väärinkäytön vaaroilta ja kaikenlaiselta tietojen laittomalta saannilta ja käytöltä (ks. tarkemmin esim. PeVL 4/2021 vp ja siinä mainittu muu lausuntokäytäntö).

Esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa on tehty selkoa perusteista, joilla ehdotettua sääntelyä turva-auttamispalvelusta voidaan esityksen mukaan pitää perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvatus henkilötietojen suojan mukaisena (ks. s. 126).

Tästä huolimatta ehdotetusta sääntelystä tulisi nähdäkseni käydä nyt ehdotettua selkeämmin ilmi ensinnäkin se, että turva-auttamispalvelussa ja kotihoidon toteuttamisessa voidaan hyödyntää erilaisia turva- ja seurantalaitteita sekä muuta teknologiaa. Edelleen sääntelystä tulisi käydä ilmi perusteiltaan se, mitä tietoja turva- ja seurantalaitteet tuottavat ja miten niitä käsitellään.

Koska perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että arkaluonteisten tietojen käsittely on syytä rajata täsmällisillä ja tarkkarajaisilla säännöksillä vain välttämättömään (ks. esim. PeVL 1/2018 vp, PeVL 13/2017 vp, s. 5 ja PeVL 3/2017 vp, s. 5), säännösperusteisesti pitäisi edelleen säätää siitä nyt vain esityksen perusteluista ilmenevästä seikasta, että ”yksityisyyden suojan näkökulmasta laitteiston kautta tapahtuva seuranta on syytä rajata niin, ettei asiakkaan toimintoja voida seurata enempää kuin hänen hoidon ja huolenpidon tarpeensa välttämättä edellyttää.” (s. 127).

- (ii) *Yksityisyyden suojan kunnioittaminen ja itsemääräämisoikeuden turvaaminen.* Ehdotettua sääntelyä olisi kehitettävä niin, että se toisi selvemmin esiin tarpeen huomioida yksityiselämän kunnioittaminen sekä henkilön toivomukset ja mielipide sekä hänen itsemääräämisoikeutensa suhteessa turva-auttamispalvelussa ja kotihoidon toteuttamisessa hyödynnettävään teknologiaan. Tässä yhteydessä on korostettava sitä, että yksityiselämään kuuluu itsemääräämisoikeus; että oikeus yksityisyyteen toteuttaa henkilön itsemääräämisoikeutta; ja että tiedollista itsemääräämisoikeutta on pidettävä keskeisenä erityisesti yksityisyyden suojaan lähteisesti liittyvän henkilötietojen suojan kannalta.

Lisäksi on huomautettava siitä, että Suomea velvoittavat kansainväliset ihmisoikeussopimukset osaltaan edellyttävät itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden kunnioittamista juuri käsillä olevien kaltaisten sosiaalipalvelujen suhteen. Esimerkiksi Euroopan sosiaalisen peruskirjan 23 artikla, joka turvaa ikääntyneiden henkilöiden oikeutta sosiaaliseen suojeluun, sisältää muun ohella erikseen maininnan heidän yksityisyytensä kunnioittamisesta. Samoin vammaisyleissopimuksen 22 artikla erikseen turvaa yksityisyyden kunnioittamista.

Yksityisyyden suojan ja itsemääräämisoikeuden, ml. tiedollisen itsemääräämisoikeuden, toteutumisen turvaamiseksi on erilaisia sääntelyvaihtoehtoja. Koska niiden tarkka määrittäminen ei ole perustuslakivaliokunnan, saati sen kuuleman asiantuntijan, vaan mietintövaliokunnan ja/tai ministeriön asia, esitän säännösten kehittämistarpeista yksityisyyden suojan ja itsemääräämisoikeuden kannalta vain pääpiirteittäin seuraavan:

- Turva-auttamispalvelua koskevaa säännösehdotusta voisi täydentää kotihoidon toteuttamista koskevan pykäläehdotuksen tavoin maininnalla siitä, että turva-auttamispalvelun toteuttamisessa on kunnioitettava kunkin asiakkaan yksityiselämän suojaa.
- Yksityiselämän suoja voisi myös olla yksi turva-auttamispalvelun laatukriteeri, samoin kuin yksi näkökohta palvelutarpeen arvioinnissa sekä asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin soveltuvan turvalaitteiston määrittämisessä.
- Turva-auttamispalvelua ja kotihoidon toteuttamista koskevista pykälistä ja/ tai esimerkiksi palvelusuunnitelmaa koskevasta 2. lakiehdotuksen 16 §:stä voisi nimenomaisesti ilmetä se, että turva-auttamispalvelun ja kotihoidon toteuttamisessa etäyhteyksiä ja muita teknologisia ratkaisuja hyödyntäen on otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan ja yksityiselämäänsä. Tässä yhteydessä voisi nimenomaisesti viitata sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeudesta annetun lain 8 §:ään itsemääräämisoikeudesta ja osallistumisesta sekä 9 §:ään itsemääräämisoikeudesta erityistilanteessa.
- Joka tapauksessa olisi nyt ehdotettua selvemmin syytä varmistaa säännöspäätöksellä se, että henkilön omat toiveet ja mielipiteet turva-auttamispalvelun ja kotihoidon toteuttamiseen teknologisia ratkaisuja hyödyntäen tulevat riittävästi selvitettyiksi ja huomioonotetuiksi, ja että asianomaiset palvelut voidaan suunnitella ja toteuttaa käytännössäkin niin, että ne vastaavat henkilön tarpeita ja toteuttavat hänen yksityiselämän ja henkilötietojen suojaansa sekä itsemääräämisoikeuttaan, tiedollinen itsemääräämisoikeus mukaan lukien.